

Левченко Наталія (Levchenko Natalya)

кандидат педагогічних наук, викладач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

**ОСНОВНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ
РОБОТИ В ЛІТНІХ ОЗДОРОВЧИХ ТАБОРАХ
(KEY ASPECTS OF SOCIAL AND EDUCATIONAL WORK IN
SUMMER CAMPS)**

В Україні розширюються і удосконалюються кількість літніх дитячих оздоровчих таборів, основним завдання яких сприяти подальшому розвитку у дітей естетичних почуттів, смаків, майстерності, обдарованості і талановитості; фізичному та розумового розвитку. Для роботи в літніх оздоровчих таборах потрібні педагоги-організатори з високим рівнем підготовки.

Несприятливі економічні процеси, нестабільність життя змушують дорослих скоріше боротися за своє власне виживання, аніж за права, життя, здоров'я, повноцінний розвиток і відпочинок дітей. Починає відновлюватися виховна і оздоровча робота у школах, за місцем проживання, у клубах за інтересам, центрах творчості та відпочинку.

Аналіз наукових джерел засвідчив, що питаннями організації дозвілля дітей займалися А. Макаренко, А. Луначарський, С. Шацький, Н. Крупська, які перебували біля витоків становлення і розвитку діяльності дитячих таборів. В даний час теоретичними і методологічними основами діяльності позашкільних закладів займаються В. Нікітін, Н. Карасьова, Г. Руденкова, Р. Овчарова, А. Мудрик, Л. Новикова. Дослідження Е. Віннікова, Н. Катовіча, Л. Васюти розкривають життєдіяльність дитячого оздоровчого табору. Сучасні основи педагогіки дитячих канікул можна простежити у працях таких авторів, як Т. Юзефавічус, Г. Шареш [2].

Соціально-педагогічний аналіз проблем дитинства свідчить, що потрібно від дорослих, діти страждають від недостатнього спілкування, відсутності сфери соціально значущої діяльності, їм також притаманний синдром безпорадності, розгубленості й непотрібності. Дефіцит романтики і творчості, звуження світогляду, збідніння фантазії, агресивність, жорстокість, конфліктність і відчуження, гострий дефіцит ігрової діяльності – все це прояви сучасної кризи дитинства. Фактично, найголовніша з соціальних потреб підростаючої особливості – гра – йде геть з життя наших дітей і підлітків, незважаючи на благо чинність творчої і розвиваючої ролі її саме у цьому віці [1].

Намаганням допомогти дітям вирішити хоча б частину своїх нелегких проблем є створення соціально-педагогічних загонів і проведення соціально-педагогічних змін у оздоровчих таборах.

Вони ставлять за мету допомогти дітям оволодіти основами виживання у сучасній дійсності шляхом: створення умов для реалізації потреб у грі, спільній соціально значущій діяльності, змаганнях, спілкуванні, праці і відпочинку; розвитку організаційних здібностей і професійних інтересів та нахилів.

Навчальний рік для школярів пов'язаний із серйозними фізичними, психологічними та інтелектуальними навантаженнями, тому для більшості дітей канікули – це мрія про цікаві справи, улюблені заняття на природі, спілкування з друзями.

Виховний процес у оздоровчому таборі, тобто в умовах тимчасового колективу, має свої специфічні особливості. Дозвілля лише тут стає і часом відпочинку, і часом самовиховання та саморозвитку, коли він базується на добровільності, зацікавленні, задоволенні, душевному комфорті. У таборі дітей важко примусити займатися тим, що їм не цікаво, і у виховній роботі педагогу слід спиратися насамперед на інтереси дітей,

груп, загонів. Спочатку захопити, зацікавити – і на цьому фундаменті будувати всю подальшу роботу.

У таборі педагог-організатор працює з тимчасовим дитячим колективом. Відбувається своєрідне «спілкування» багатьох виховних процесів, що дозволяє дітям швидше розкритися, а також вільніше виявити себе у нових умовах і в новому колективі, де на них не тисне стереотип звичних відносин у сім'ї, школі, із давніми приятелями. У таборі в спільних різноманітних справах і щоденних стосунках, в праці і відпочинку, створюються умови для спільних переживань, прикросів і радощів, формування суспільної думки і колективної поведінки, а також окремих організаційних навичок і вмінь [2].

Врахування особливостей педагогічного процесу в житті табору допоможе педагогу точніше визначити характер діяльності загону як колективу, впливати на внутрішньо колективні та міжособистісні стосунки, визначити свою особисту позицію, стиль відносин із дітьми тощо.

Робота педагога-організатора з дітьми також має свої особливості і проходить кілька стадій, так само, як і розвиток колективу:

- *перша стадія* – педагог-організатор вивчає і аналізує поведінку дітей, їх індивідуальні особливості, нахили інтереси, здатності; повідомляє основну інформацію про табір, його можливості, допомагає дітям пізнати одне одного, потоваришувати, створює умови для їхньої різноманітної діяльності, проектує перспективи їх розвитку протягом табірної зміни;

- *друга стадія* – педагог-організатор виступає наставником дитячого самоуправління, допомагає активу налагодити роботу, вчить планувати, здійснювати, аналізувати і координувати життя загону із загальними справами, з допомогою активу впливати на формування колективу із загальними справами, з допомогою активу впливати на формування колективу, суспільної думки, психологічного мікроклімату,

поведінку і чинки членів загону, аналізує їх мотиви, навчає психологічної самооцінки та самокорекції вихованців свого загону;

- *третьа стадія* – педагог-організатор разом із загоновим самоуправлінням продовжує допомагати формуванню і розвитку в дитячому колективі гуманних стосунків і піклування одне про одного проводить клопітку індивідуальну роботу;

- *четверта стадія* – допомагає дітям підбити підсумки роботи загону, проаналізувати причини успіхів і невдач, накреслити перспективи подальших справ у школі, за місцем проживання, інших дитячих колективах і організаціях [1].

Результати аналізу роботи педагогічних колективів оздоровчих таборів свідчать, що основними причинами конфліктів, труднощів і складностей у спілкуванні з підлітками є: нездатність педагогів встановити з ними дружні контакти; одноманітність технік індивідуального і колективного впливу в різноманітних педагогічних ситуаціях тощо.

Всі ці труднощі пояснюються невірною психолого-педагогічною організацією, переоцінкою ролі виховного заходу, планування без урахування інтересів і запитів дітей, авторитарністю виховання, почасти недоліками сімейного виховання і шкільного життя (оскільки в загоні знаходяться підлітки, які представляють різні культури і різні стилі виховання як у сім'ї, так і в школі).

Багаторічні спостереження свідчать, що у літніх оздоровчих таборах з перших днів виокремлюються чотири основні групи дітей:

1 група – підлітки із соціально-позитивною колективістською спрямованістю. Вони товариські, відгукуються на прохання дорослих і одноліток, відповідально ставляться до справ загону, доручень, володіють навичками самообслуговування, життя в колективі тощо. Такі діти одразу ж стають помічниками дорослих.

2 група – «відкритий пасив». Займає очікувальну позицію, не виявляє ініціативи, проте можуть виявити активність за певного стимулювання з боку дорослих. Представники цієї групи, як правило, слухняні, проте надмірне опікування з боку дорослих пригнітило розвиток їх ініціативи, самостійності та активності. В результаті маємо пасивність і намагання залишитися осторонь. Саме літній табір має стати у пригоді цій групі дітей у розвитку їх самостійності й намагання до активного самоствердження.

3 група – негативно настроєні, причиною чого частіше їх примусове відправлення батьками до табору. Як правило, їм важко змиритися з режимом дня і дисциплінарними обмеженнями, яких вони не мали в домашніх умовах. Аналіз поведінки цієї групи підлітків свідчить про те, що авторитет батьків і вчителів для них не високий, вони звикли вирішувати, як проводити свій вільний час, і у них склалася завищена самооцінка, що межує із зазнайством і нещирістю. На жаль, у загальній масі підлітків представників цієї групи стає з кожним роком дедалі більше, а це вимагає додаткових зусиль з боку педагогічних колективів у пошуку форм співробітництва і взаємодії з такими підлітками. Створення атмосфери творчого співробітництва, умов, спрямованих на розвиток культури поведінки, емпатії у взаємовідносинах з однолітками і дорослими, індивідуальний та диференційований підхід до таких дітей, правильна педагогічна інструментовка допоможуть педагогу переорієнтувати моральні начала цих дітей.

4 група – малочисельна – діти, які мають відхилення у психічному або фізичному розвитку, їх стомлює галас дітей, і вони прагнуть лишитися на самоті, що в умовах літнього оздоровчого табору досить складно. Дисконфортне становище в колективі, непорозуміння з оточуючими, відсутність друзів провокує їх на агресію, скарги або ж конформістську позицію. До 10 % дітей різного віку не можуть жити автономно від сім'ї,

вони важко переносять розлуку, негативно ставляться до колективних справ, веселих ігор, тому що всі їх думки пов'язані з очікуванням батьків [1].

Доведено, що перші дні життя в таборі всі діти відчувають ностальгію за домівкою. І це також необхідно враховувати у роботі педагога.

Літній табір, в силу своєї специфіки, не може позбавити дітей обов'язків по самообслуговуванню (догляду за своїми речами, чистотою тілі тощо). І ті діти, яких вдома не привчили до самостійності та самообслуговування, також відчувають дискомфорт і негативне ставлення оточуючих. Якщо для молодших школярів у працю по самообслуговуванню привноситься елемент гри, змагання, використовуються різні форми заохочення, то у роботі з підлітками вихователі ставлять акцент на розвитку мотивів самостійності, турботи про товаришів, допомоги і співробітництва із дорослими. Особливо успішно названі якості формуються в процесі шефства підлітків над малюками, які потребують індивідуальної допомоги і опіки. Тут найбільш результативно виявляється значення передачі свого досвіду, турбота, навчання практичних навичок самообслуговування, формування емоційних відносин між старшими і молодшими. Навіть найменш авторитетні у своєму колективі діти знаходять у шефстві задоволення у спілкуванні з малюками, які з великою вдячністю відгукнуться на турботу старшого [1].

Важливою для підлітка є також і оцінка корисності його справ, умінь, старань, одержана від педагога у процесі співробітництва.

Зміст педагогічного процесу в таборі багатоплановий і різноманітний. Цілеспрямований організований вплив на дитину, взаємодія його із людьми і оточуючим світом, чим саме і є процес виховання, до якого залучається в таборі споглядально-пізнавальна і активно-перетворююча діяльність дітей.

До основним вимог соціально-педагогічної роботи в літніх оздоровчих таборах можна віднести:

- *Виховання через діяльність.* Заняття повинні будуватися на різноманітній діяльності дітей: пізнавальній, ігровій, трудовій, спортивній, естетичній. Словесні форми роботи повинні готувати до цих видів діяльності або мотивувати її, або давати їм оцінку. Діти не поважають абстрактних повчань, настанов, «проповідей», моралізаторства та інших вербальних впливів, позбавлених матеріального підґрунтя.

- *Діяльність дітей має бути суспільна керованою, соціальна значущою і побудованою на інтересах і захопленнях.* Не вся діяльність дітей та підлітків дає бажаний виховний результат, а лише суспільне значуща, заснована на врахуванні вікових інтересів і захоплень дітей. Така діяльність вирішує і питання дисципліни у загоні. Якщо нудно, тоді й виникає бажання порушувати дисципліну. Адже вона встановлюється не погрозами і покараннями, а високою організацією кожної справи, захопленістю і зацікавленістю дітей, які беруть в ній участь. Робота за інтересами, пошук, романтика, чуття часу найважливіші принципи роботи з загonom. Групи за інтересами або ж для виконання конкретних справ загону допомагають успішно підготувати і провести колективні форми роботи.

За активної роботи малих груп, педагог-організатор протягом короткої табірної зміни може створити дитячий колектив, у якому за чуйного і тактовного керівництва можна з успіхом вирішувати накреслені виховні завдання. Та щоб було цікаво усім, він повинен продумати і запропонувати дітям якнайбільше різноманітних справ, викликати ініціативу дітей; має бути максимальна свобода вибору доручень, видів діяльності, всебічний розвиток самостійності і відповідальності перед товаришами. Заняття і справи у таборі повинні відрізнятися від шкільного життя і за змістом, і за формою.

- *Життя у загоні повинне давати максимум позитивних вражень.* Педагоги-організатори повинен бути готові до того, що серед його вихованців будуть діти і байдужі, і «важкі», і пустотливі. Але у своїй роботі з дітьми він повинен виходити з того, що в кожній дитині є великий потяг до позитивного. Якщо діяльність йому цікава і якщо їй висловлюють довіру, тоді дитина тягнеться до колективу і стає зацікавленою у позитивній суспільній оцінці. Нарікання, підозра, покарання, недовіра приносять негативні переживання і заважають вихованню на позитивному. Діти не люблять вуркотливих, злих, похмурих та сердитих. Особливо неприпустимі прізвиська, грубі і образливі зауваження, крик. Педагоги повинні бути веселими і життєрадісними, частіше вітати дітей посмішкою, вигадувати постійно щось нове, цікаве, захоплююче, привносити гумор і веселощі до всіх справ загону, створювати атмосферу радості й комфорту. Не слід і самому скаржитися на втому і труднощі, а переборювати їх з гумором, наполегливо і спокійно.

- *Необхідно дотримуватись правил педагогічної етики.* Діти сповнені найпрекрасніших задатків. Погано чи добре вони будуть поводитися – залежить від змісту тих справ, які педагог-організатор їм запропонує [1].

Педагог-організатор повинен пробачити помилки іншим, але не пробачати помилки самому собі. Він не повинен пам'ятати зло і намагатися помститися – це неприпустимо по відношенню до дітей.

«Роби, як я!» – головне гасло вихователя, особистий приклад якого у всьому і завжди нічим іншим замінити неможливо. Кожному педагогу-організатору потрібно бути оптимістом.

Педагогу-організатору потрібно постійно знати і вміти навчатися у старших, більш досвідчених колег, а також у свої вихованців.

В літньому оздоровчому таборі організуються найрізноманітніші види діяльності дітей (пізнавальна, трудова, спортивна, художня, ігрова,

суспільна, ціннісне орієнтована, екологічна, туристична тощо). Їх зміст і співвідношення видів залежать від віку і рівня розвитку та вихованості дитини – від переважання ігрової діяльності у молодшому віці до суспільної ціннісне орієнтованої у підглотковому, коли виникає гостра потреба у соціальне значущих видах діяльності, в неформальному спілкуванні, зростає роль спортивно-змагальних форм дозвілля. У цей період романтика справ, ігрові й змагальні елементи разом із залученням підлітка до діяльності дорослих, допомагають зберегти гармонійне начало його життя, залучити до всіх, необхідних для його розвитку, видів діяльності.

Отже, соціальна сфера є одним із важливих факторів педагогічного процесу у таборі. Саме тому педагоги-організатори повинні якомога більше уваги приділяти оздоровчій, трудовій, художній, ігровій, пізнавальній діяльності дітей, організовуючи більшу частину їх дня так, щоб вони перебували на повітрі. Кожний педагог-організатор у літньому оздоровчому таборі повинен шукати своє, творити, розвиватися, але одночасно і постійно аналізувати, давати собі оцінку, вдосконалювати свою майстерність.

Список використаних джерел

1. Здравствуй, юбилейное лето 2005! : сборник информационно-методических материалов для педагогов-организаторов детских лагерей МДЦ «Артек» / уклад. Т.В. Макарова, О.А. Мельниченко, А.В. Артемьев. – МДЦ «АРТЕК», – 2005. – 58 с.
2. Соціально-педагогічна діяльність у дитячих оздоровчих таборах: навч.-метод. посіб. для фахівців та студ. – організаторів літнього відпочинку дітей та молоді / С. Я. Харченко [та ін.] ; заг. ред. С. Я. Харченко . – Луганськ : Альма-матер, 2008. – 284 с.
3. Технологія виховної роботи в умовах табірної зміни (теорія і практика). – Київ : «Грайлик», 1998.